

DOĞU AKDENİZ'DE EMPERYAL GİRİŞİMLER VE TÜRKİYE

Selçuk DUMAN*

ÖZET

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleşiminde yer alan Doğu Akdeniz; Tunus-Sicilya hattının doğusu olarak kabul edilir ve Cebeli Tarık Boğazı yolu ile Atlantik Okyanusuna ve diğer kıtalara ulaşma imkanı verirken, Süveyş Kanalı yolu ile Kızıl Deniz'den Hint Okyanusu'na nüfuz etme imkanını beraberinde getirmektedir. Ayrıca Türk Boğazları üzerinden Karadeniz'e ulaşma imkanı da veren Doğu Akdeniz; küresel güç olmak isteyen devletlerin vazgeçilmez hedefleri arasındadır. Bu nedenle tarihin her döneminde dünyada etkili olan küresel güçler bu bölgeyi kontrol etmek için birbirleri ile bitmeyen bir mücadele içerisinde olmuşlardır. Günümüzde ise Doğu Akdeniz; enerji rezervleri üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Bugün belirlenen rezerv miktarı, 10-15 trilyon metreküp doğalgaz, 2-3 milyar varil petrol olarak ön görülmektedir. Diğer bir ön görüde, dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %40'ı Doğu Akdeniz'de bulunmaktadır. Bu nedenle başta Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, İngiltere, Güney Kore, Rusya ve İsrail doğrudan Çin ise dolaylı olarak bölge ile ilgili emperyal girişimler içerisinde bulunmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de en uzun kıyısı olan ülkelerden birisi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin garantörü olarak kendi kıta sahanlığı içerisinde bulunan alanlara yönelik yapılan emperyal girişimler konusunda tepkisiz kalması beklenemez. Her şeyden önce bir ulusal güvenlik sorunu olan bu konu ile ilgili gerekli girişimleri yapması gerekmektedir. Bizde bu çalışmamızda; Doğu Akdeniz'e yönelik yapılan emperyal girişimleri, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası düzeyde vermiş olduğu tepkileri, risk ve fırsatları değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye, Kıta Sahanlığı, Kıbrıs, Riskler.

IMPERIAL ATTEMPT IN THE EASTERN MEDITERRANEAN AND TURKEY

ABSTRACT

The Eastern Mediterranean is at the junction of Asian, European and African continent; It sits east of Tunisian,-Sicily line, whereby The Strait of Gibraltar provides access to the Atlantic Ocean and other continents and also it is possible to penetrate the Indian Ocean from the Red Sea via the Suez Canal. It also provides access to Black Sea through the Turkish Straits and is indispensable for states wanting to become a global power. For this reason, many a global power have been in a struggle with each other in order to control this region. Today the Eastern Mediterranean began to be dispute with regards to energy reserves. The reserve amount determined today is estimated to contain between 10-15 trillion cubic meters of natural gas and 2-3 billion parrel of oil. In perspective, approximately 40% of the words oil and natural gas reserves are located in the Eastern Mediterranean. Thus, Greece, Southern Cyprus, United States of America, France, Italy, Egypt, Russia and Isreal directly as well as China and Jordan are indirectly involved in imperial initiatives related to the region. One of the longest countries in along the Eastern Mediterranean Coast is Turkey and Turkish Republic of Nothern Cyprus, both of which contain guarantor made for areas within it's continental shelf. Neither are expected to remain unresponsive in imperial ventures, either. First at all, It's necessary to assess the necessary initiatives related to this issue, which is a national security problem. This study presents the imperial initiatives in the Eastern Mediterranean and Turkey's response at the national and international levels, whereupon we will then evaluate what risk and opportunities there are.

Keywords: Eastern Mediterranean, Turkey, Continental Shelf, Cyprus, Risks.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 09.05.2019; Yayına Kabul Tarihi: 20.05.2019

* Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, GİRESUN, ORCID 0000-0002-4630-9500, E-posta: selcuk.duman58@gmail.com

Giriş

Doğu Akdeniz; Tunus'un Bonn Burnu ile Sicilya Adası'nın Lilibeo Burnu arasından çizilen hattın doğusunda kalan kısmı olarak tanımlanmaktadır (Ercümen 2016). Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletler; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Yunanistan, İngiltere, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olup en uzun kıyısı olan ülke Türkiye'dir. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde olan garantörlük haklarından dolayı Kıbrıs ve çevresine de müdahil olma hakkı bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz; Anadolu, Mezopotamya ve Mısır üçgeninde yer alan ve verimli hilal (Yaycı 2012: 2) olarak tanımlanan bölgenin adı olup, tarihte ilk medeniyetler olarak bilinen Mezopotamya, Mısır ve Anadolu Medeniyetinin birleşim noktasında bulunmaktadır. NATO'nun "Choke Point" diye adlandırdığı "Düğüm Noktalarından" en hayatileri bu bölgede bulunur (Keser 2018: 97). Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine Göre; merkez bölgesine kalpgaha giden deniz ticaretinin odak noktası, Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisine Göre; doğu-batı ticaret yolları arasında bulunan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan kapısı, Douchet'in Hava Hakimiyet Teorisine Göre; merkez bölgesinden güneydoğu kanadına havada müdahale imkanı vermekte, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisine Göre; merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutmaktadır (Kedikli vd. 2014: 126). Ayrıca Dugin'in "Avrasyacılık", Çin'in "Tek Yol Tek Kuşak" ve Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezlerinde de bu bölge önemli bir yere sahiptir. Dünya ticaretinin %80'inin denizlerden taşınması ve bunun önemli bir kısmının Akdeniz'den taşındığı gerçeği bölgenin önemini ayrıca ortaya koymaktadır.

Diğer yandan dünya enerji tüketiminin %20'sini tüketen Avrupa (Kaymal 2019) ile dünya da ispatlanmış petrol rezervinin %47'sini, doğal gaz rezervinin %43'ünü barındıran Ortadoğu coğrafyasının arasında ve Akdeniz, Ege Denizi, Karadeniz, Kızıl Deniz ve Atlantik'e açılan kapısı durumundadır (Pamir 2018). Sadece 2013 yılında Süveys Kanalı'ndan 5 milyar varil petrol taşınmış (Ercümen 2016), Türk Boğazlarından 2012 yılında 92.942 gemi geçmiş ve Cebeli Tarık Boğazından yılda 106 bin gemi geçmektedir (Bilgesam 2013: 4). Yani Doğu Akdeniz; deniz ticareti, deniz ulaşım yolları ve enerji güvenliği açısından da önemli bir noktada bulunmaktadır (Gözügüzelli 2018).

Doğu Akdeniz'in bu jeostratejik özelliklerine ek olarak son yıllarda bölgede keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleri nedeniyle önemi birkaç kat daha artmış ve küresel rekabetin odağına yerleşmiştir. Zengin hidrokarbon yataklarının burada bulunması Doğu Akdeniz ile ilgili jeopolitik tartışmaları artırmıştır. Bu tartışmalar sürecinde maalesef Türkiye yalnızlaştırılarak etkisiz hale getirilmek istenmektedir (Polat 2018).

Doğu Akdeniz'deki Enerji Rezervleri

Asya, Avrupa ve Afrika Kıtaları arasında bulunan (Tamçelik vd. 2014: 885) Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz rezervlerinin dünya doğalgaz rezervlerinin %47'sini oluşturabileceği ileri sürülmektedir (Yılmaz 2018: 2). Doğu Akdeniz'deki bu zengin rezervler; Kıbrıs Adası İle İsrail arasındaki Levant Havzası olarak tanımlanan Afrodit Bölgesi, Mısır ile Kıbrıs Adası arasındaki Nil Deltası olarak tanımlanan bölge, Girit Adası'nın Güney Doğusu yani Girit Adası ile Kıbrıs Adası arasındaki Herodot olarak tanımlanan bölge ve Kıbrıs Adası'nın çevresi olmak üzere dört bölgede toplanmıştır (Bosnahersek.Ba 2018).

Doğu Akdeniz'de doğal gaz ve petrol arama çalışmalarını İsrail, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ilk başlatan ülkelerdir. Bugünde İsrail ve Mısır kendine yetecek

miktarı çıkardığı gibi ihracat yapacak noktaya da gelmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise uluslararası hukuka aykırı sürdürdüğü çalışmalarını ABD, İtalya, İsrail, Rusya, Fransa ve Güney Kore Menşeli şirketler ile yaptığı anlaşmalarla elde etmeye çalışmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervleri ile ilgili en net bilgiyi ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezinin 8 Nisan 2010 tarihinde yayımladığı raporlarda görmekteyiz. Bu rapora göre: Nil Deltasında yani Mısır ile Kıbrıs arasındaki bölgede; 1.763 milyar varil Petrol, 223.242 trilyon metre küp ayak küp doğal gaz, 5.974 milyar varil sıvı gaz, Leviathan Sahasında yani İsrail ile Kıbrıs Adası arasındaki bölgede; 1.689 milyar varil petrol, 122.378 trilyon metre küp ayak küp doğalgaz (Bilgesam 2013: 10-11), Herodot Sahasında yani Kıbrıs Adası ile Girit Adası arasındaki bölgede; 1,5 ve 2 trilyon metre küp iki ayrı rezerv tespit edilmiştir. Kıbrıs çevresinde ise 8 milyar varil petrolün varlığı tahmin edilmektedir (Ertürk 2017: 16). İsrail Kaynaklarına göre; İsrail sahalarında 300 milyar metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Ayrıca Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü Lübnan'ın Münhasır Ekonomik Bölgesinde, 708 milyar metreküp doğal gazın varlığını tespit etmiş ve son yapılan araştırmalar sonucunda ise Afrodit Sahasında 198 milyar metreküp doğal gaz olduğu açıklanmıştır.

Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Devletlerin Uluslararası Hukuka Göre İzlemesi Gereken Yollar

Doğu Akdeniz'de bulunan ülkelerinin deniz kullanım sahalarını belirlerken yapması gerekenleri uluslararası sözleşmeler, Uluslararası Adalet Divanı ve alınan mahkeme kararları aslında net olarak ortaya koymuştur. Şöyle ki uluslararası hukuka göre kıyıdaş ülkelerin deniz kullanım sahalarını belirlerken; kıta sahanlığı, bitişik bölge ve münhasır ekonomik bölge şeklinde üç aşamalı bir çalışma yapmaları ve bunu ilan etmenin yanında BM'ye de göndermeleri gerekmektedir. Bu çalışmaları yaparken de ilgili uluslararası sözleşme kuralları, Uluslararası Adalet Divanı kararları ve benzer konularla ilgili alınan kararlara uymak zorundadırlar.

Kıta sahanlığı 28 Eylül 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman tarafından dile getirilmiş ve 1958 Cenevre Konferansında kabul edilmiş olan bir çerçeve olup, ana karanın deniz altından 200 mile kadar uzantısını ortaya koyan bir kural olup, eğer bitişik ya da karşı karşıya ülkelerin olması durumunda iki ülkenin karşılıklı ortay hat belirlemesi gereken bir kuraldır (Bilgesam 2013: 12-15). Bu kurala Adalar dahil değildir. Adalar ile ilgili bitişik Adalar ve ters adalar şeklinde bir yaklaşım söz konusudur. Bitişik Adaların ana kara ile birlikte değerlendirilmesi söz konusu iken ters tarafta yani karşı ülkenin kıyısına yakın adalar için bir kullanım alanı ya hiç verilmemekte ya da çok sınırlı bir deniz kullanım alanı verilmektedir. Yani ana kara esas alınmaktadır. Bu konuda 1969 yılında Batı Almanya Danimarka ve Hollanda arsında Uluslararası Adalet Divanı'nda Kuzey Denizi Davası görülmüş ve burada alınan kararda kıta sahanlığının ana karanın uzantısı olduğu tezi kabul edilmiştir. İngiltere ve Fransa'nın İngiltere'nin elinde bulunan Guernsey ve Jersey Takım Adalarının Fransa kıyılarına 20 mil uzaklıkta olması dolayısı ile iki ülke arasında ana kara mı yoksa adalar mı kıta sahanlığında etkili olacak tartışması Uluslararası Adalet Divanına götürülmüş ve 18 Temmuz 1977 tarihinde alınan kararda, Fransa haklı bulunarak ana karanın esas alınması gerektiği konusunda karar alınmıştır (Uçarol 1985: 592-593). Yine Uluslararası Adalet Divanı 2012 yılında Nikaragua ile Kolombiya arasındaki deniz alanı sınırlandırması ile ilgili aldığı kararda; adaların ana kara ile eşit olarak değerlendirilemeyeceğini, ana karanın adaların üstünlüğüne sahip olduğunu ve an karadan uzak olan adaların sınırlı bir paya sahip olması gerektiğine karar vermiştir (Açıkgönül 2018: 68). Bitişik Bölge konusu ise bugün birçok ülke tarafından uygulandığı ve AB gibi kuruluşlarında resmen tanıdığı şekli ile 24 mil olarak tespit edilmiştir. Üçüncü

aşama olan Münhasır Ekonomik Bölge, 1982 yılında yapılan konferansta Deniz Hukuku Sözleşmesi adıyla yayınlanmış olup, bu sözleşmenin 55-85 maddeleri bu konuya ayrılmıştır. Genel olarak karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik belirlenen özel hukuki rejime tabi devletler hak ve yetkileri ile diğer devletlerin hak ve serbestliklerinin belirlendiği alan olarak tanımlanabilir (Güler 2018).

1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin 56. Maddesinde; Münhasır Ekonomik Bölge sahibi devletin, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi, yönetilmesi, aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârdan enerji elde edilmesi haklarına sahiptir denilmektedir. 57. Maddesinde; ilgili ülkenin karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 deniz miline kadar olduğu belirtilir. 58. Maddesinde; seyrüsefer, uçuş, denizaltı kablo ve boru döşeme hakkı ile işletme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. 73. Maddede; Münhasır Ekonomik Bölge içerisinde ilgili devletin gemiye çıkılması, denetim yapılması, hukuki şartların oluşması durumunda el konulması ve dava açılması gibi haklara da sahip olduğu düzenlenmektedir. 74. Maddede ise sahilleri bitişik veya karşı karşıya olan devletlerin Münhasır Ekonomik Bölge sınırlandırılmasını hakkaniyet ölçüsünde anlaşma ile yapmaları gerektiği belirtilmektedir (Tamçelik vd. 2014: 884-885). Bu çerçevede ilgili ülkeler ortay hat çizgisi, karşılıklı anlaşma ve hakkaniyet ölçüsünü esas alırlar (Güler 2018). Ayrıca 74. Maddesi Uluslararası Adalet Divanı 38. Maddesine atıf yaparak hakkaniyet ölçüsünü açıklar. 76 ve 77. maddeler ise kıta sahanlığını düzenler (Gülseren 2019). Yine 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi Adalar meselesini ters tarafta ise yani karşı ülkenin ya da bitişik ülkenin ya da uzak ülkenin sınırlarına yakın ise ya hiç hak tanımıyor ya da çok az hak tanıyor. Yani ana karanın uzantısı gibi değerlendirmiyor. Ancak ana karaya yakın ise ana kara ile birlikte çok az farkla bir değerlendirmeye tabi tutuluyor (Kütükçü vd. 2016: 87). Tüm bu kurallar çerçevesinde belirlenecek Münhasır Ekonomik Bölgenin ilan ve anlaşma şartı bulunmakta olup, 75. Maddede; ilgili ülkenin Münhasır Ekonomik Bölge haritasını yayımlayarak BM Genel Sekreterliği'ne göndermesi gerektiği belirtilir (Yaycı 2012: 1).

Aslında Doğu Akdeniz'deki devletlerin kendi başlarına 200 deniz mili bir Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmeleri mümkün değildir. Çünkü kıyıdaş devletlerin aralarındaki deniz mesafesi 400 deniz milinden az olduğu için ilgili kıyıdaş ülkelerin mutlaka bir anlaşmaya vararak ilan etmesi ve bu sonucu da BM'ye göndermesi gerekmektedir. Aksi takdirde 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesine göre Münhasır Ekonomik Bölge uluslararası hukuka uygun olmamaktadır.

Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Ülkeler ve Diğer ülkelerin Girişimleri

İsrail; Doğu Akdeniz'de 1950'ler den itibaren doğal gaz ve petrol keşif faaliyetlerini başlatmıştır. İlk olarak Heletz olarak bilinen bölgede keşifler yapan (Tamçelik vd. 2015: 677) İsrail; 1960'ların sonu ve 1970'lerin başı gibi doğal gaz ve petrol arama faaliyetlerini başlatmıştır (Bilgesam 2013: 7). 1975 yılında Abu Madi Sahasında işletimin başlatılması ile ciddi bir aşamaya gelen İsrail, 1999 yılında NOA Sahasında keşifler yapmış, 2000'lerle birlikte ABD'li Noble Enerji Mari-B sahasını keşfetmiş ve 2004 yılında Mari-B üretime açılmıştır. 2009 yılında Nobel Enerji ve İsrail'in Delek Grup Tamar ve Dalit doğal gaz sahalarını keşfetmiştir (Karagöl vd. 2017). 2010 yılında ise Leviathan Bölgesinde en büyük doğal gaz rezervinin keşfini (Tamçelik vd. 2015: 678) yaparak artık bir doğal gaz ihraç eden ülkeler sınıfına dahil olmuştur. 2009 yılında Mavi Marmara olayı dolayısı ile Türkiye ile kriz yaşayan İsrail Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yakın ilişkiler kurmaya başlamış (Dede 2012) ve 17 Aralık 2010 tarihinde ortay hat kuralına göre Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Münhasır Ekonomik Bölge antlaşması imzalamıştır. 12 Temmuz 2011

tarihinde ise Münhasır Ekonomik Bölgesinin haritasını hazırlayarak ilan etmiş ve BM'ye göndermiştir (Bilgesam 2013: 18). Ancak örneğin Leviathan Bölgesinin Lübnan ve Suriye'yi ilgilendirmesi ayrıca Filistin'e ait olan kısım ile ilgili belirsizlik İsrail'in bu Münhasır Ekonomik Bölge haritasını geçersiz kılmaktadır. Çünkü İsrail sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Münhasır Ekonomik Bölge anlaşması yapmıştır (Yaycı 2012: 27). 2011 yılında Afrodit sahasında 198 milyar metre küp daha doğal gaz keşfeden İsrail (Karagöl 2017) artık bir doğal gaz ihraç eden ülke olarak doğal gazını diğer ülkelere satabilmek için arayış içerisine girmiştir.

Bu konuda üç ayrı güzergâhın söz konusu olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi; Türkiye üzerinden boru hatları ile Avrupa'ya İsrail doğal gazının ulaştırılması, ikincisi Ürdün ve Mısır'ı doğrudan bağlayacak boru hattı ile İsrail doğal gazının Mısır'a ulaştırılması, üçüncüsü ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Girit Yunanistan ve İtalya üzerinden İsrail doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılmasıdır.

Bu alternatiflerden Mısır güzergâhı ile ilgili 10 milyar metreküplük bir anlaşma yapılırsa da Mısır'ın da doğal gaz ihraç eden ülkeler arasına katılması dolayısı ile bu gazın tekrar üçüncü ülkelere aktarılması ciddi maliyet ve riskleri içermektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Girit-Yunanistan-İtalya üzerinden taşınması konusu bir taraftan yaklaşık 4 kat maliyeti artırmasının yanında Yunanistan'a kadar olan hattın yaklaşık 1300 km (Revizyonanaliz 2017) olması güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Türkiye üzerinden doğal gazının taşınması ise oldukça kısa ve çok düşük maliyette ve neredeyse sıfır riskle gerçekleştirilebilecek bir konudur. Hatta bilindiği gibi zaten Türkiye Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattıyla bu taşıma işini yapmaktadır. Bu hatta oraya bağlanarak kolaylıkla yapılabilecektir.

Ancak genel olarak AK Parti hükümetlerinin Filistin sorunu dolayısı ile Filistin'in yanında yer alması ve 2009 yılında Mavi Marmara olayının gerçekleşmesi dolayısı ile iki ülke arasındaki ilişkiler önemli oranda kesilmiştir. Fakat ABD Başkanı Obama'nın 2013 yılında İsrail'i ziyareti sırasında Natenyahu'nun Türkiye'den özür dilemesi, Mavi Marmara olayında ölenlerin ailelerine tazminat ödemeyi kabul etmesi ve Gazze'ye insanı yardımının gönderilmesine sınırlı olsa izin vermesi üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler diplomatik ve ticari anlamda yeniden başlamıştır. Hatta İsrail Enerji, Altyapı ve Su Kaynakları Bakanı Yuval Steinitz 2017 yılında Türkiye'yi ziyaret ederek Türkiye Enerji Bakanı Berat Albayrak ile görüşmüş ve iki ülke bakanları yaptıkları basın açıklamasında 2017 yılı sonuna kadar doğal gaz boru hattı ile ilgili anlaşmayı imzalayacaklarını açıklamışlardır (Yenişafak 2017). Ancak başkentin Kudüs'e taşınması tartışmaları, Golon Tepeleri ve Batı Şeria'nın ilhak edilmesi tartışmaları iki ülke arasında ilişkileri yeniden gergin hale getirmiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi; 1979 yılında Mısır ile yapmış olduğu bir anlaşma ile Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz keşif hareketlerini başlatmış ancak Kıbrıs Türklerinin Lideri Denktaş'ın bunu bir savaş nedeni olarak ilan etmesi üzerine bu süreci dondurmıştır (Orhun 2017: 42). 1993 yılında Doğu Akdeniz'deki esas hatlarını BM'ye bildiren Kıbrıs Rum Yönetimi, 21 Mart 2003 tarihinde Münhasır Ekonomik Bölge Haritasını ilan etmiş ve 5 Nisan 2004 tarihinde resmi gazetesinde yayınlamıştır. Bu çerçevede; 12 mil kıta sahanlığı, 24 mil bitişik bölge ve 200 mil Münhasır Ekonomik Bölge haritasını belirlemiştir (Ceyhun 2019). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bu çalışmalara paralel olarak 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması imzalamış ancak Mursi Mısır'da iktidar olması üzerine Mısır iptal etmiştir. 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ile Münhasır Bölge Antlaşması imzalamış ancak Türkiye'nin ısrarla karşı çıkması üzerine Lübnan bu anlaşmayı onaylamamıştır. 17 Aralık 2010 tarihinde ise Türkiye'nin Mavi Marmara olayı nedeniyle İsrail ile sorun yaşadığı dönemde İsrail ile Münhasır

Ekonomik Bölge Anlaşması imzalamış ve günümüze kadar da devam etmektedir. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 26 Ocak 2007 tarihinde 13 adet petrol ve doğal gaz arama alanları belirlemiştir (Yaycı 2012: 17-18). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 19 Ekim 2010 tarihinde bu belirlediği yeni haritasını BM'ye göndermiştir (Bilgesam 2013: 19). Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin belirlediği bu 13 bölgeden 1, 4, 5, 6 ve 7. Bölgeler Türkiye'nin belirlediği ancak ilan etmediği Münhasır Ekonomik Bölgesi ile çatışmaktadır. 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13. Bölgeler ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi ile çatışmaktadır (Güler 2018). Güney Kıbrıs bu sorunlara rağmen çalışmalarına ara vermeden devam etmekte (Kavaz 2018) ve İsrail'den sonra Mısır'da Sisi'nin yönetime gelmesi ve Türkiye ile Mısır ilişkilerinin bozulması üzerine 31 Ağustos 2016 tarihinde Mısır ile tekrar bir Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması yaparak (Yorgancıoğlu 2018) Yunanistan dışında bölgede bulunan İsrail ve Mısır ile birlikte hareket etme şansı elde etmiştir.

Diğer yandan 2012 yılında 2 ve 3. Parselleri İtalyan ENI, Güney Koreli KOGAS ortaklığına, 9. Parseli Fransız TOTAL, NOVATEC ve Rusya'lı GAZPROM'un yan kuruluşu GPB (Global Resources)'ye, 11. Parsel Fransız TOTAL'e (Gedikli vd. 2015: 409), 12. Parselde Amerikan Noble Enerji Şirketi %70, İsrail ortaklı Delek Avner %30 oranında pay sahibi olmuştur. Daha sonra Nobel Enerji %30 hissesini Shell'in satın aldığı BG gruba satmıştır (Öğütçü 2019).

Ayrıca Amerikan Exxonmobil Şirketine 7. Parselde (Çilingir 2018), İtalyan ENI Şirketi'ne de 6. Parselde doğal gaz ve petrol arama ruhsatı vermiştir (Karbuş 2018). Fransa'ya deniz üssü ve hava üssü kullanım hakkı da veren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (Yenişafak 2018), Sırbistan ile de Yunanistan'ın da katılacağı bir üçlü mekanizma (Aydınlık 2018) kurarak Türkiye'ye karşı bölgede etkili olmaya çalışmaktadır. Yine Yunanistan, İtalya ve İsrail ile 3 Nisan 2017 tarihinde yaptıkları toplantıda Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya doğal gaz taşıyacak olan East-Med Boru Hattı anlaşmasının yılsonuna kadar imzalanmasına karar vermişlerdir (Yorgancıoğlu 2018). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi özellikle Afrodit Sahasında belirlenen 100 milyar metreküpün üzerindeki doğal gaz rezervini öne sürerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni anlaşmaya da zorlamaktadır (Pamir 2018).

Yunanistan; Doğu Akdeniz ile ilgili kıta, sahanlığı, bitişik bölge ve Münhasır Ekonomik Bölge konusunda Türkiye'ye en yakın olan adaları esasa alarak bir ortay hat belirlemek istemektedir. Uluslararası hukuka ve uluslararası mahkemelerin almış olduğu kararlara aykırı olan bu yaklaşımında; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak bir ortay hat çizip Münhasır Ekonomik Bölgesini oluşturmak istemektedir (Bilgesam 2013: 18). Bu görüşünü kabul ettirebilmek için bölgesel ve küresel anlamda müttefikler bulma yoluna gitmektedir. Bir taraftan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İtalya ve İsrail ile birlikte Avrupa'ya boru hattı projesinde yer alırken diğer taraftan Doğu Akdeniz Gaz Formu başlığı altında İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin katılımı ile bir birlikte hareket etme anlayışı gerçekleştirmek istemektedir (Yeniçağ 2019). Yine Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile sonuncusunu 10 Ekim 2018 tarihinde Girit'te yaptıkları toplantılarda altı kez toplanarak birlikte hareket etme kararında olduklarını dile getirmişlerdir (Koçak 2018).

Ayrıca 2000 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Ortak Savunma Doktrini Anlaşması imzalamış (Yenişafak 2018). 28 Mayıs-12 Haziran 2008 tarihleri arasında Girit Adası açıklarında, 2010 yılında Mora Yarım Adası açıklarında, 2012 yılında Yunanistan'ın Lorissa Şehri yakınlarında ve 2012 yılında yine Girit Adası açıklarında İsrail ile iki ülkenin hava ve deniz kuvvetlerinin katıldığı tatbikatlar yapmıştır (Dede 2012). Yunanistan, 2012

yılında ise İsrail ile Savunma anlaşması yapmıştır (Yıldırım 2016). Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de ilan ettiği harita 6 mil kıta sahanlığı 200 mil Münhasır Ekonomik Bölgedir.

İngiltere; 1959 Zürih ve 1960 Londra Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Dikelya ve Ağratur üslerinin kıyı şeridi ve kara suları ile beraber İngiliz hâkimiyet alanında kalacağını kayda geçirmiş (Suerdem 2010: 8) ve 99 mil karelik bir alana işaret edilmiştir (Etkin 2010: 6). Bu nedenle İngiltere'nin Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile beraber Kıbrıs Adasında hâkimiyet hakkı bulunmaktadır. Bu eksende bölgedeki enerji rezervleri ile de bir şekilde ilgilidir.

Lübnan; Doğu Akdeniz'de 107 mil kıyısı bulunmakta olup (Tamçelik vd. 2014:889-890) 2004 yılından itibaren hidrokarbon tespiti için jeofizik ve jeolojik çalışmalar başlatmıştır (Karagöl vd. 2007: 39). 17 Ağustos 2010 tarihinde petrol ve doğal gaz araştırılmasına yönelik bir kanunu meclisinde kabul etmiş ve kendisine ait olarak düşündüğü deniz kullanım alanı ile ilgili haritayı da belirleyerek 19 Ekim 2010 tarihinde BM'ye bildirmiştir (Yaycı 2012: 28). 2012 yılında Norveçli Spectrum'a arama ruhsatı veren Lübnan'ın doğal gaz rezervi ile ilgili 719 milyar metreküp rezerv tahmini yapılmıştır. 2013 yılında Lübnan Hükümeti yaptığı açıklamada, Lübnan'a ait rezervler de 865 milyar metreküp doğal gaz olduğunu açıklamıştır (Karagöl vd. 2017: 39). Lübnan Münhasır Ekonomik Bölge ilanı ile ilgili sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile 17 Ocak 2007 tarihinde bir anlaşma yapmışsa (Bilgesam 2013: 19) da bu anlaşmayı Türkiye'nin baskısı nedeniyle onaylamamıştır. Lübnan, İsrail'in Leviathan Sahası ile ilgili hak iddialarına da sahiptir. Lübnan kendi Münhasır Ekonomik Bölgesi olarak ilan ettiği sahalarla ilgili Aralık 2017 tarihli bakanlar kurulu kararı ile Fransız TOTAL, İtalyan ENI, Rus NOVATEC'in içinde bulunduğu konsorsiyuma 4 ve 9. Parsellerle ilgili petrol ve doğal gaz arama ruhsatı vermiştir. Ancak İsrail bu kararın ardından 9. Parselle ilgili hata yapıldığını ve provokasyon olduğunu söyleyerek 9. Parselin kendisine ait olduğunu ileri sürdü. Bu gelişme üzerine Fransız TOTAL firması yaptığı açıklamada öncelikle 4. Parselde aramaların yapılacağını 9. Parsele daha sonra geçileceğini duyurmuştur (Karbuz 2018).

Filistin; bağımsız devlet olarak BM tarafından tanınmasa da birçok ülke tarafından tanınmaktadır. Bu nedenle Filistin Yönetimi 1999 yılında British Oil ve Gas Grup'a 25 yıllığına arama ruhsatı vermiştir. Ancak 2000 yılında İsrail Hükümeti yapmış olduğu açıklamada, Filistin Yönetiminin böyle bir lisans vermeye yetkili olmadığını belirtmiştir. Filistin Yönetimi konuyu İsrail Yüksek Mahkemesine götürmüş ve İsrail Yüksek Mahkemesi Filistin Yönetimini haklı bulmuştur. Sonuçta Filistin sahalarında yapılan araştırmalarda 280 milyar metreküp doğal gaz rezervinin varlığı tespit edilmiştir (Karagöl vd. 2017: 31). 23 Ocak 2014 tarihinde ise Rusya Lideri Putin ile Mahmut Abbas Gazze kıyılarında doğal gaz ve petrol aramaları için 1 milyar dolarlık yardım anlaşması yapmışlardır.

Suriye; Doğu Akdeniz'de 95 mil kıyısı bulunmakta olup (Tamçelik vd. 2014: 889-890) 19 Kasım 2003 tarihinde karasularının belirlenmesine ilişkin bir yasa kendi meclisinde kabul etmiştir. Bu yasa il Suriye; kıta sahanlığı, bitişik bölge ve Münhasır Ekonomik Bölge sahasını belirlemiş ve BM'ye de bildirmiştir (Yaycı 2012: 25). Suriye'nin kararına göre; kıta sahanlığı 12 mil, bitişik bölge 24 mil, Münhasır Ekonomik Bölge 200 mil olarak belirlenmiştir (Bilgesam 2013: 19). 2007 yılında ise doğal gaz ve petrol arama ruhsatı vermiş ancak 2011 yılından itibaren yaşadığı iç savaş nedeniyle bu konuda herhangi bir ilerleme kaydedememiştir. Suriye'nin 2010 yılında tespit edilmiş rezervinin 2,5 milyar varil olduğu ileri sürülmektedir (Ediger vd. 2012: 82).

Mısır; Doğu Akdeniz'de 552 mil kıyı uzunluğunda kıyısı bulunmaktadır (Tamçelik vd. 2014: 888-890) 1956 yılında EGYPTIAN General Petroleum Corporation adıyla milli bir

şirket kurmuş ancak yeterli bir ilerleme sağlayamamıştır (Karagöl vd. 2017:19). Deniz kullanım alanıyla ilgili 12 mil kıta sahanlığı ve 200 mil Mühürsür Ekonomik Bölge ilan eden Mısır, ilk olarak 1975 yılında Abu Madi arasında doğal gaz keşfetmiş, 2003 yılında ise Kuzey Doğu Akdeniz’de Nil Deltasında zengin ve işletilebilecek doğal gazın varlığı netleşmiş ve 2011 yılında 15 ve 2012 yılında 15 olmak üzere toplam 30 doğal gaz ve petrol arama ruhsatı vermiştir (Tamçelik vd. 2014: 888). Mısır’ın ilan ettiği deniz kullanım alanında 2013 verilerine göre; 3,5 milyar varil petrol, 1,8 trilyon metreküp doğal gaz rezervinin olduğu tahmin edilmektedir. Mısır’da doğal gaz ve petrol arama ruhsatı alan firmalar ise ENI ve BP dir (Karagöl vd. 2017: 19). Mısır 2003 yılında Güney Kıbrıs Cumhuriyeti ile bir Mühürsür Ekonomik Bölge Anlaşması imzalamış ancak Mursi iktidara gelmesi ile birlikte bu anlaşma iptal edilmiştir. 12 Aralık 2013 tarihinde ise Sisi’nin Mısır’da iktidara gelmesi ile birlikte Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tekrar Mühürsür Ekonomik Bölge Anlaşması yapmıştır (Orhun 2017: 44-45). Mısır Devlet Başkanı Sisi, 31 Ocak 2018 tarihinde Mısır’ın en zengin doğal gaz rezervine sahip olan Zohr Bölgesini üretime açmıştır. Burada üretim yapan ENI Şirketi CEO’su Descalzi; 12 Şubat 2018 tarihinde Kahire’de yaptığı açıklamada 2018 yılında 50 ila 57 milyon metreküp, 2019 yılında 82 milyon metreküp doğal gaz üretilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca BP Şirketi de 12 Şubat 2018 tarihinde yaptığı açıklamada Atoll Sahasında doğal gaz üretimine çok kısa süre içerisinde başlayacağını duyurmuştur (Karbuş 2018). Mısır Devlet Başkanı Sisi 10 Ekim 2018 tarihinde ise Yunanistan Başbakanı Çıpras ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Anastasiadis ile Girit Adasında bir araya gelerek Mühürsür Ekonomik Bölge konusunu görüşmüşlerdir (Polat 2018).

İtalya; Akdeniz’e kıyısı olan bir devlet olarak Doğu Akdeniz’deki girişimleri emperyal niteliklidir. Özellikle ENI Şirketi bu bölgede en faal olan şirketlerdendir. Birçok ülkeden almış olduğu petrol ve doğal gaz arama ruhsatları ile bölgede çalışmalarına devam etmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminden almış olduğu ruhsat ile 6. Parseledeki Kalipso 1 kuyusunda sondaj işlemlerini tamamlayarak 3. Parsele yönelmiş ancak Türk Donanmasının engellemesi ile geri çekilmek zorunda kalmıştır (Pamir 2018). İtalya; diğer yandan 13 Kasım 2018 tarihinde Palermo Kentinde yapılan Libya görüşmelerinde; Mısır, BAE, Suudi Arabistan ile bir görüşme yaparken Türkiye’yi dışlaması da önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca İsrail doğal gazının Avrupa’ya taşınması projesi olan East-Med Projesinde yer almış ve Amerika Birleşik Devletleri ile 30 Temmuz 2018 tarihinde Beyaz Saray’da ABD Başkanı ve İtalyan Başbakanı yaptığı görüşmede güvenlik ve istikrar başlığında anlaşmışlar ve ABD, İtalyan temsilcileri 19-20 Kasım 2018 tarihlerinde Washington’da Stratejik Diyalog toplantısı gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantıda iki ülke arasında çok yönlü işbirliğini dikkat çekilmiştir (Aydınlık 2018).

Fransa; Akdeniz ülkesi ve emperyal bir devlet olarak Doğu Akdeniz’deki zengin doğal gaz ve petrol rezervleri ilk andan itibaren TOTAL Şirketi aracılığı ile ilgilenmiş ve bölgedeki dengelere göre hareket etmeyi esas almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Lübnan ile yapmış olduğu anlaşmalarla doğal gaz ve petrol arama ruhsatı almış ve bölgede aktif olarak arama faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca Suriye ile de geçmişten kalan ilişkileri üzerinden etkili olma çabasındadır.

Amerika Birleşik Devletleri; Doğu Akdeniz’de bir taraftan Nobel Enerji ve Exxonmobil Şirketi ile özellikle İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üzerinde etkinliğini sürdürürken diğer yandan Rus gazına Avrupa’nın bağımlılığının azaltılmasını stratejik bir hareket olarak görerek İsrail doğal gazının Avrupa’ya mutlaka ulaştırılması gerektiği fikrini savunmaktadır. Bu konuda ABD’nin Enerji Kaynaklarından Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Fannon yapmış olduğu açıklamada İsrail doğal gazının Avrupa’ya ulaştırılması gerektiğine vurgu yapmıştır (Aydınlık 2018). Ayrıca ABD Doğu Akdeniz’in güvenliğini

sağlamak adına İtalya ile Stratejik Diyalog sürecini başlatırken, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminden deniz ve hava üssü talebinin dışında Ağustos 2018 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Mark Milley aracılığı ile askeri ayrıcalıklarda istemiştir (Polat 2018). Türkiye'yi ilgilendiren kısım ise yaklaşık 70 yıldır dost ve müttefik olunan ABD'nin son dönemde Türkiye'nin İsrail karşıtı söylemlerinin etkisi ile olsa gerek Emekli Yüzbaşı Wayne P. Hughes Jr ve Emekli Amiral Robert P. Girrier'in yazmış olduğu ve Denizcilik Enstitüsü tarafından 2018 yılında yayımlanan kitapta; Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan'ın muhtemel karşı karşıya gelmesi durumunda ABD 6. Filosunun müdahalesinin Türkiye aleyhinde planlandığı görülmektedir (Yenişafak 2019).

Rusya; I.Petro'dan itibaren stratejik hedefleri içerisinde Akdeniz'e çıkma amacı olan Rusya Federasyonu, Karadeniz ve Boğazlar üzerinden bu amacına ulaşamadığı için Suriye üzerinden bu amacına ulaşmak için 1956 yılından günümüze Suriye'ye askeri anlamda destek vermiş ve 1971 yılında da Suriye'nin Tartus Limanında askeri üs kurmuş ve 2005 anlaşması ile kullanım süresini uzatmıştır. 2017 yılında ise Tartus Limanı'nı balistik nükleer füze taşıma gücüne sahip büyük çaplı savaş gemilerini alabilecek bir kapasiteye ulaştırmak için çalışma başlatmıştır (Özdemir 2018). Bu girişimlerini kalıcı kılmak için 2006 yılında Suriye'nin Rusya'ya olan 13.4 milyar dolar borcunun %73'ünü silmiştir (Dede 2012). Rusya ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetiminden Andreas Papandreu Hava Üssünü kullanma izni isterken (Bilgesam 2013: 5) ABD'nin Güney Kıbrıs Rum Bölgesinde askeri üsler elde etmesi ve askeri ayrıcalıklar istemesi konusunda Güney Kıbrıs Rum Yönetimini sert bir dille uyarılmış ve Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Maria Zaharova; ABD ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Rus karşıtı planlarının olduğunu dile getirmiştir (Polat 2018). Rusya Güney Kıbrıs Rum Yönetimine gösterdiği tepkiyi avantaja da çevirerek Şubat 2015 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Rus savaş gemilerine Akdeniz'de kolaylık sağlayacak 11 anlaşma imzalamış (Şafak 2015: 10) ve Tartus ve Lazkiye'de askeri varlığını artırırken Kıbrıs Adası'nın doğusunu Rus denizaltıları ile doldurmuştur (Kurt 2018). Diğer yandan Gazprom Şirketi aracılığı ile İsrail ile bir anlaşmaya vararak doğal gaz ve petrol arama sürecine dahil olmuştur (Tamçelik vd. 2014: 895). Yani Rusya bir taraftan askeri anlamda bölgede hatırı sayılır bir güce ulaşırken doğal gaz şirketleri ile de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail başta olmak üzere doğal gaz arama ruhsatları alarak enerjiye de ortak olmuştur.

Çin; ABD'nin Çin'i çevreleme siyaseti çerçevesinde Asya-Pasifik'e yönelmesine karşılık Çin'de kendi çıkarlarını korumak ve küresel güçlerle rekabet edebilecek seviyeye gelebilmek için Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu çerçevede Doğu Akdeniz ile de yakından ilgilenen Çin, Türkiye, Mısır, Suriye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Filistin ile iyi ilişkilerini sürdürmektedir (Kemal 2014).

Özellikle Çin ithalatının önemli bir kısmı Yunanistan bandıralı gemilerle taşınırken, 26 Nisan 2011 tarihinde Çin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile savunma alanında işbirliği anlaşması yapmıştır (Güngör 2019). Ayrıca Çin; Tek Yol Tek Kuşak projesi ile Türkiye, İran, Suriye üzerinden bir etki alanı yaratmaya çalışmakta, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır ile de ilişkilerini geliştirmektedir.

AB; 1990'lardan sonra güvenlik ve dış politika stratejileri çerçevesinde Doğu Akdeniz'i gündemine alan AB (Gedikli vd. 2015: 405), 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimini birliğe Kıbrıs adıyla dahil ederek, Doğu Akdeniz'in bir parçası haline dönüşmüştür. AB askeri çözümlerden ziyade üyesi olan ülkelerin uluslararası hukuka uygun mücadelelerinde yanlarında olmaya ve finansal alt yapı desteği sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca üye ülkelerin deniz kullanım alanlarının korunması için işbirliği geliştirmektedir (Aksu 2019).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Hakları ve Girişimleri

Türkiye; Selçuklu Türk İmparatorluğu Döneminden itibaren ticari amaçlı Kıbrıs üzerinden Doğu Akdeniz ile ilgilenmiştir. Selçuklu Sulatani İzzettin Keykavus'un 1214 tarihli "Mektubu" ve 1216 tarihli "Yeminli Dostluk Namesi" bunun ilk yazılı kaynaklarıdır (Duman 2013: 12-13). Anadolu'da kurulan Türk Beylikleri, Akkoyunlu Türk Devleti, Karakoyunlu Türk Devleti ve Memlukulular döneminde de ticari faaliyetlerin Doğu Akdeniz ile sürdürüldüğünü görmekteyiz. Özellikle Osmanlı Türk İmparatorluğu Barbaros Hayrettin Paşa'nın; "Denizlere Hakim Olan Cihana Hakim Olur" (Yaycı 2012: 3) sözü çerçevesinde 15. yüzyıldan itibaren başlattığı ve 1489 yılında Kıbrıs'ın Karpaz bölgesine kısa süreli asker çıkardığı bilinmektedir. 1517 yılında Memluklu Devleti'ne son veren Osmanlı Türk İmparatorluğu, Kıbrıs Adasından da vergi almaya başlamıştır. 1571 yılında ise Kıbrıs Adasına hakim olduğu gibi devam eden fetihlerle Akdeniz'in tamamını kontrol edebilecek bir hale gelmiş ve 19. yüzyılın son çeyreğine kadar etkinliğini sürdürmüştür.

Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın başlarından itibaren siyasi, idari, askeri ve ekonomik anlamda güç kaybetmesi dolayısı ile dünyada yükselen küresel güçlerin Akdeniz ile ilgilenmeye başladıkları görülmektedir. 1829 yılında Yunanistan'ın kaybedilmesi ile başlayan geri çekilme, 1830 larda Fas, 1847 yılında Cezayir, 1878 yılında Kıbrıs, 1881 yılında Tunus, 1882 yılında Mısır, 1912 yılında Libya ile devam etmiş ve 1912 On iki Adalar, 1913 Girit, 1914'te Ege Adalarının da kaybedilmesi ile adeta Dünya'ya hakim olan Türk Milleti Anadolu'ya hapsedilmek istenmiştir.

Ancak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de 569 millik en uzun kıyı şeridinde sahip olması ve 1959 Zürih ve 1960 Londra Antlaşmaları çerçevesinde Kıbrıs Adası üzerinde uluslararası hukuk çerçevesinde garantörlük hakkı bulunması nedeniyle Doğu Akdeniz'in en güçlü aktörüdür. Ayrıca Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarını koruyabilecek çevre ülkelerden kat kat fazla donanma kuvvetine de sahip olduğunu eklemek lazım. 16 Fıkateyn, 8 Korvet, 60 Hücumbot ve 14 Denizaltı (Mevlütöğlü 2019) ile 1 Nisan 2006 tarihinde başlattığı Akdeniz Kalkanı adıyla deniz güvenlik hareketi (Özgen 2019) ve tatbikatlar ile çıkarlarını koruyabileceğini her an göstermektedir. Örneğin 6-12 Kasım 2014 tarihli Mavi Balina- 14 Tatbikatı ki bu tatbikata NATO, ABD, İngiltere ve Pakistan'da katılmıştır (Şafak 2015: 9). Yine 2019 yılında yapılan Mavi Vatan Tatbikatı öne çıkmıştır.

Türkiye deniz kullanım alanları ile ilgili 1958 yılında Cenevre de toplanan konferansa katılmış ve hazırlanan BM Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamıştır. Ancak 1982 yılında hazırlanan BM Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamamıştır (Erdurmaz 2011). Çünkü 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi taraflara şerh koyma hakkı tanımamaktadır (Kaymal 2019).

Türkiye bütün kıyı ülkeler gibi kıta sahanlığı, bitişik bölge ve Münhasır Ekonomik Bölge ile ilgili çalışmalarını önemli oranda tamamlamıştır. 15 Mayıs 1964 tarihli Karasuları Kanunu ile Ege'de 6 mil, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak belirlemiştir. 20 Mayıs 1982 tarihli Türk Karasuları Kanununa göre; Ege Deniz'inde 6 mil ötesini Bakanlar Kurulu yetki alanı olarak ilan etmiştir. Yani karşılıklı ülkelerin 6 mil ötesinde belirleyeceği ortay hatta Türk Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. 29 Mayıs 1982 tarihinde ise Karadeniz ve Akdeniz'de kıta sahanlığı 12 mil olarak, Ege Deniz'inde ise 6 mil olarak belirlenmiş ve ilan edilmiştir (Politikaakademisi 2018). 1986 yılında da Karadeniz için Münhasır Ekonomik Bölge 200 mil olarak ilan edilmiştir. Fakat Akdeniz için bir Münhasır Ekonomik Bölge ilanı yapılmamıştır.

Ancak 2 Mart 2004 tarihinde BM'ye verilen notada Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı sınırı olarak 32 16' 18" Doğu Boylamından geçtiği belirtilmiştir. Yani doğu sınırı

belirlenmiş ancak batı ve güney sınırı belirlenmemiştir. Yine 12 Mart 2013 tarihli nota ile de BM’ye doğu sınırının 32 16’ 18” Doğu Boylamından geçtiği tekrar dile getirilmiştir (Yalım 2018).

Tabii Türkiye yaptığı çalışmalarda özellikle 32 16’ 18” boylamı, 34 00 00 enlemi ile 28 00 00 boylamı arasındaki alanın kendi kıta sahanlığı içerisinde olduğunu dile getirmiş (Gedikli vd. 2015: 415) ve bu doğrultuda 2007 ile 2012 yıllarında TPAO’ya doğal gaz ve petrol araması için ruhsat vermiştir (Tamçelik vd. 2014:897). TPAO’ya verilen ruhsatta 7 bölge A B C D E F G olarak tanımlanmış (Güler 2018), haritasını ilan etmiş (Polat 2019) ve 21 Eylül 2011 tarihinde New York’ta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge ile ilgili bir anlaşma yapmıştır (Bilgesam 2013:27). Bu çerçevede belirlenen Doğu Akdeniz’deki Türkiye’nin Münhasır Bölge Alanı 145 bin kilometrekaredir.

Ancak 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde açık bir şekilde ifade edildiği gibi Münhasır Ekonomik Bölge ilanı karşılıklı veya bitişik ülkelerin varlığı dolayısı ile çakışması durumunda ilgili ülkeler Uluslararası Adalet Divanınının 38. Maddesi uyarınca hakkaniyet ölçüsünde konuyu görüşür ve anlaşılır demesine ve Doğu Akdeniz’de ülkeler arasında mesafenin 400 milden az olması dolayısı ile kıyıdaş ülkelerin anlaşma yapmak zorunda olduğu aşikar iken İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla Münhasır Ekonomik Bölge ilanına ve petrol ve doğal gaz ruhsatı vermeye başlamışlardır. Ayrıca Yunanistan ise yine BM 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi ve benzer konularda yukarıda ifade ettiğim kararlara rağmen Türkiye’ye en yakın ada üzerinden Münhasır Ekonomik Bölge ilanını ortay hatta göre belirlemek istemektedir.

Elbette Türkiye Doğu Akdeniz’de belirleyici güç olarak (Karagöl 2014) bu oldubittiyi kabul etmediği gibi Mersin İskenderun ve Antalya havzalarında doğal gaz ve petrol aramalarını yoğunlaştırmıştır (Ceyhun 2019). Oruç Reis ve Barbaros Hayrettin Paşa adlı gemileri ile sismik araştırmalara devam ederken Fatih Gemisi ile de doğal gaz ve petrol aramalarını yoğunlaştırmıştır (Milliyet 2018). Ayrıca Türkiye Doğu Akdeniz enerji ulaşım güzergahının Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaşması içinde İsrail ile görüşmelerine devam etmekte (Milliyet 2017) ve ilgili ülkelerde sadece 4.7 milyar dolar (Sandıklı 2016) maliyeti ve güvenli bölge olması nedeniyle Türkiye ile çalışmak istemektedir.

Ancak Türkiye’nin Filistin üzerinden İsrail ile ortaya çıkan sorunları, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin bir taraftan Türkiye’nin Münhasır Ekonomik Bölge olarak tanımladığı 4, 5, 6, 7 ve 1 nolu sahalarda hak iddia etmesi diğer taraftan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Münhasır Ekonomik Bölgesinde olan 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13. Parsellerde arama yapma ruhsatı vermesi ki bu ruhsatları Kıbrıs Cumhuriyeti adına verirken 1960 antlaşmalarına göre kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde BM tarafından tescil edilen; siyasi eşitlik eşit egemenlik ve iki kesimlilik ekseninde Kıbrıs’ın tüm kaynaklarından eşit hakkı olması (Pamir 2018) gereken Kıbrıs Türklerini yok sayarak yapması, Türkiye’nin Mısır’da Müslüman Kardeşler iktidarının devrilmesi dolayısı ile Mısır’a yönelik tepkisi nedeniyle Türkiye ve Mısır arasında yaşanan sorunlar, Suriye’de Esat Yönetimine yönelik başlayan ve temelinde Müslüman Kardeşlerin olduğu muhalif yapıya destek vermesi dolayısı ile Suriye Yönetimi ile yaşadığı sorunlar ve Yunanistan’ın uluslararası hukuka aykırı adalar üzerinden ortay hat belirlemek istemesi dolayısı ile Doğu Akdeniz’de çok sorunlu bir süreç yaşamakta olsa da yine de haklarını korumak konusunda ısrarlı duruşunu eksiklerine rağmen göstermektedir.

Türkiye 2004-2010 yılları arasında BM’ye verdiği notalarla Doğu Akdeniz’de kendisi ile anlaşma yapılmadan belirlenen Münhasır Ekonomik Bölge ilanlarını tanımadığını belirtmiştir (Ertürk 2017: 21).

Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Lübnan ve Mısır arasında yapılan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmalarına karşı çıkması nedeniyle bu anlaşmalar ilgili ülkeler tarafından onaylanmamış ya da iptal edilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı 30 Ocak 2007 tarihli bildirisinde; GKRY'nin petrol ve doğal gaz arama girişimleri ile ilgili Türkiye'nin çıkarlarının korunacağına altını çizmiştir (Erdurmaz 2011). Ancak Mısır'da Sisi iktidarı döneminde yeniden anlaşma yapılmıştır. Yine Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile İsrail arasında yapılan Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasına Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sert bir şekilde eleştirmişlerdir (Ertürk 2011). Türk Dışişleri Bakanlığı da 5 Ağustos 2011 tarihli açıklamasında; Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge sınırlandırılmasında ilgili ülkelerin tamamının yer alacağı ve tüm tarafların hak ve çıkarlarının gözetilerek yapılması gerektiğinin altını çizmiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hakları ve Türkiye'nin haklarının varlığına dikkat çekmiştir (Dışişleri Bakanlığı 2019).

Ayrıca Türkiye Güney Kıbrıs Rum Kesimi tarafından ilan edilen 13 bölgeden 4,5,6,7 ve 1. Bölgenin Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi içerisinde olmasına rağmen petrol ve doğal gaz arama ruhsatlarının bu bölgeler ile de verilme çalışmalarını protesto etmiş (Gedikli vd. 2015: 411) ve Yunanistan tarafından Türkiye kıyılarına sadece 1.3 km uzaklıkta olan Meis Adası üzerinden ortay hat belirleme çalışmalarının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (Güneş vd. 2019). Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 6 Şubat 2018 tarihinde Yunanistan Kathimeri Gazetesine verdiği röportajda; Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır arasında 2013 yılında yapılan Münhasır Ekonomik Bölge Antlaşmasına itirazını BM'ye ilettiğini ve Doğu Akdeniz ile ilgili sınırın ilgili tüm ülkelerin katılımı ile yapılacak bir anlaşma ile belirlenebileceğini ifade etmiştir (Karbuş 2018). Yine Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Şubat 2018 tarihinde Doğu Akdeniz ile ilgili doğal gaz ve petrol arama girişimleri dolayısı ile Türkiye Navtex Tatbikatını 10 Mart 2018 tarihine kadar uzattığını açıklarken Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Kudret Özersay yaptığı açıklamada; "Ya birlikte yapacağız, görüşeceğiz, uzlaşacağız, harekete geçeceğiz, ya da her şey duracak ve bizde aynı şeyi yapacağız. Sondaja başlayacağız" demiştir (Yorgancıoğlu 2018). Türkiye'de Şubat 2018 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından İtalyan ENI Şirketine 3. Parselde petrol ve doğal gaz arama ruhsatı vermesine karşı çıkmıştır (Ekinci 2018). Türk Cumhurbaşkanı Erdoğan'da 21 Eylül 2018 tarihinde yaptığı açıklamada, Rumların Doğu Akdeniz'de tek taraflı olarak atmış olduğu adımları Türkiye'nin yakından takip ettiğini ve Türk Hava Kuvvetleri, Türk Savaş Gemileri ve diğer Türk Güvenlik Kuvvetlerinin Türkiye'nin haklarını korumaları konusunda tam yetkili kılındıklarını belirtmiştir (Yenişafak 2018). Yine 1 Aralık 2018 tarihinde Costa Salguero'da yaptığı açıklamada; Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon kaynaklarının asıl sahiplerinden olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarının korunacağına altını çizmiştir (Aydınlık 2018). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Kudret Özersay ise Doğu Akdeniz'de artan emperyal girişimler nedeniyle Ekim 2018 tarihinde Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset Sempozyumu'nda yaptığı açıklamada; Türkiye ile Savunma ve İşbirliği Antlaşmasına ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir (Milliyet 2018). Türkiye'nin kararlılığı 25 Ekim 2018 tarihinde Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin Yunan Deniz Kuvvetleri tarafından taciz edilmesi üzerine Türk Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Milli Savunma Bakanı Akar tarafından sert bir şekilde kınanırken, Türk Dışişleri Bakanlığı da Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Petros Mavroidis'i bakanlığa çağırarak uyarıda bulunmuştur (Yenişafak 2018). Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, 4 Kasım 2018 tarihinde yaptığı açıklamada da Ege ve Akdeniz'de Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin olmadığı hiçbir proje yaşayamaz demiş ve Mavi Vatan Tatbikatı ile bunun gösterileceğini dile getirmiştir (Milliyet 2018). Gerçekten de üç denizde birden gerçekleştirilen Mavi Vatan tatbikatı dosta güven düşmana korku salmıştır. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Türkiye'nin baskısını azaltmak için emperyal devletler ile anlaşmalarına devam etmiştir. Örneğin Amerikan Exxon Mobile Şirketine 10 parselden arama izni vermiş ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı bunun üzerine yaptığı açıklamada; Kıbrıs açıklarında yapılan ve KKTC'nin haklarının görmemezlikten gelindiği bu araştırmaların bölgenin istikrarına katkıda bulunmayacağını ve Türkiye'nin kendi ve KKTC'nin kıta sahanlığını korumaya devam edeceğini belirtmiştir (Milliyet 2018). 29 Ocak 2019 tarihinde ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, Fransa, İtalya, Malta, İspanya ve Portekiz başbakanlarının katılımı ile bir toplantı yaparken Türkiye bu toplantıya Mavi Vatan Tatbikatı ile cevap vermiştir (Kodan 2019). Ayrıca Türk Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu yaptığı açıklamada; Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin Türkiye için stratejik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise Türkiye'ye karşı ittifak oluşturma girişimine Nisan 2019'da Mora Yarım Adası'ndaki Iniohos 2019 Tatbikatıyla devam etti tatbikata; Yunanistan, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri katıldı ve İtalyan F-35 leri de uçuş yaptı (Yenişafak 2019).

Sonuç

Doğu Akdeniz, Türkiye'nin ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle Türkiye Doğu Akdeniz ile ilgili politikalarını belirlerken, her türlü alternatifi değerlendirmeli ve uluslararası hukukun gereği olan haklarını elde etmek için her ülke ile işbirliği yapabilme imkanlarını kullanmalıdır. Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi uluslararası platformda zora sokan iki önemli başlık vardır. Bunlardan birincisi Türkiye-İsrail ilişkilerinin problemlili hale dönüşmesi, ikincisi Türkiye-Mısır ilişkilerinin de yaşanan sorunlardır. Bu konular aslında birbirleri ile de ilgili konulardır. Türkiye Bu konularla ilgili yeni yaklaşımlar sergileyerek uluslararası anlamda yalnızlığından kurtulmalıdır. Şöyle ki Türkiye'nin İsrail ile yaşadığı sorunların temelinde Filistin konusunda İhvan (Hamas) ile paralel bir yaklaşım sergilemesi ve İsrail'e karşı sert bir dil kullanması yatmaktadır. Yine Türkiye'nin Mısır ile olan ilişkilerinin sorunlu hale gelmesinde de Türkiye'nin Mursi (İhvan) iktidarının düşürülmesi karşısında takındığı sert tavrını halen sürdürmesi yatmaktadır. Türkiye iki ülke ile de ilişkilerinin düzelmesi için adım atmak durumundadır. Aksi takdirde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin çalışmaları neticesinde Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye karşı oluşan ve ABD, Fransa ve İtalya gibi devletlerinde katıldığı bir bloğun kemikleşmesine neden olacaktır. Bu Türkiye'nin ulusal güvenliği için ciddi riskler içerdiği gibi uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını elde etmesinin de önünü kesmektedir.

KAYNAKÇA

- “6. Filo Türkiye’ye Saldıracak” (2019.03.29). *Yenişafak Gazetesi*.
- “Ada’ya Acil Deniz Üssü” (2018.08.28). *Yenişafak Gazetesi*.
- “Akdeniz’de Rum Oyunu; Türkiye İzin Vermeyecek” (2018.09.21). *Yenişafak Gazetesi*.
- “Doğu Akdeniz Gazında Türkiye Dışlandı” (2019.01.16). *Yeniçağ Gazetesi*.
- “Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset Sempozyumu” (2018.10.16). *Milliyet Gazetesi*.
- DUMAN, Selçuk (2013). *Kıbrıs’ta Türk Milli Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri*. Ankara: Berikan Yayınları.
- EDİGER, Volkan Ş. vd. (2012). “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”. *Uluslararası İlişkiler*. IX/33: 73-92.
- ETKİN, Taner (2010). “Kıbrıs’ta İngiliz Üsleri”. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*. S.3: 6-8.
- GEDİKLİ, Umut - Taşkın DENİZ (2015). “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”. *Alternatif Politika*. VII/3: 399-424.
- “Hem Sondaj Hem Savaş Gemileri” (2018.09.12). *Yenişafak Gazetesi*.
- “Hulisi Akar’dan Ege ve Akdeniz Mesajı” (2018.11.4). *Milliyet Gazetesi*.
- “İsrail Gazında 2017 Sürprizi” (2017.07.13). *Milliyet Gazetesi*.
- KEDİKLİ, Umut - Önder ÇALAĞAN (2014). “Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”. *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiri Kitabı*. C.1, s.120-138.
- KESER, Ulvi - Gökhan AK (2018). “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*. 1/2: 95-107.
- KODAN, Tevfik (2019.01.18). “Güney Kıbrıs’ta MED 7 Toplanıyor”. *Aydınlık Gazetesi*.
- “Kuzey Denizindeki Kaynakların Yerini Doğu Akdeniz Alacak” (2017.07.12). *Yenişafak Gazetesi*.
- KÜTÜKÇÜ, Mehmet Akif - İslam Safa KAYA (2016). “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. VI/2: 81-96.
- ORHUN, Fatma Çalık (2017). “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri”. *Vakanüvis Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 2: 36-54.
- “Türkiye için Yeni BBG; Doğu Akdeniz’deki Yunan Unsurları”(2018.10.25). *Yenişafak Gazetesi*.
- “Türkiye KKTC’nin Kıta Sahaneliğinde Arama Yapacak” (2018.11.19). *Milliyet Gazetesi*.
- “Türkiye Petrol ve Doğalgaz Aramada Atağa Geçti” (2018.11.30). *Milliyet Gazetesi*.
- “Türkiye’ye Karşı Karanlık İttifak” (2019.04.17). *Yenişafak Gazetesi*.
- POLAT, Soner (2018.12.12). “ABD Askerini Kıbrıs’a Sokmayın”. *Aydınlık Gazetesi*.
- POLAT, Soner (2019.02.25). “Yunanistan’ın Aklında Ne Var”. *Aydınlık Gazetesi*.
- SUERDEM, Çavlan (2010). “Kıbrıs’ta İngiliz Egemen Üsleri ve Düşündükleri”. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 3.

ŞAFAK, Erdi (2015). “Doğu Akdeniz’de Enerji Bağlamında Güvenlik Sorunu”. *Eko Avrasya*. 30.

TAMÇELİK, Soyalp - Emre KURT (2014). “Türkiye’nin Münhasır Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı; Kıbrıs”. *Uluslar Arası Güvenlik Kongresi Bildiri Kitabı*. (ed. Hasret Çomak). III.

UÇAROL, Rifat (1985). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Der Yayınları.

YAYCI, Cihat (2012). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı Sorunu ve Türkiye”. *Bilge Strateji*. IV/6: s.1-70.

YILMAZ, Emre (2018). “Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı”. *Seta Perspektif*. 188: 1-5.

İnternet Kaynakları

AÇIKGÖNÜL, Yunus Emre (2019). “Nikaragua/Kolombiya Kararı Işığında Doğu Akdeniz’deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması”. (Erişim Tarihi: 07.03.2019).

https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/17yunusemre.pdf

AKSU, Fuat (2019). “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye AB İlişkileri”. (Erişim Tarihi: 08.03.2019).

<http://www.turkishgreek.org/yayinlar/makaleler/makaleler-1/item/121-dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlari-sorunu-ve-tuerkiye-ab-iliskileri>

“Doğu Akdeniz’de Enerji Kaynakları ve Türkiye” (2018.12.4). (Erişim Tarihi: 04.03.2019).

<http://www.bosnahersek.ba/yorum-dogu-akdenizdeki-enerji-kaynaklari-ve-turkiye/>

“Doğu Akdeniz’de Enerji Oyunu” (2017). (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

<http://revizyonanaliz.com/dogu-akdenizde-enerji-oyunu/>

“Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye” (2013). *Bilge Adamlar Kurulu Raporu*. (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/3-2-2014011746dogu_akdeniz.pdf

“Erdoğan; Doğu Akdeniz’de KKTC’nin Haklarının Gasp Edilmesine İzin Vermeyeceğiz”, (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

<https://www.aydinlik.com.tr/erdogan-dogu-akdeniz-de-kktc-nin-haklarinin-gaspedilmesine-izin-vermeyecegiz-dunya-aralik-2018-2>

“Akdeniz’de Dengeler Heran Değişebilir”, (Erişim Tarihi: 03.04.2019).

<https://www.aydinlik.com.tr/akdeniz-de-dengeler-her-an-degisebilir-dunya-aralik-2018>

CEYHUN, Gökçe Çiçek (2019). “Türkiye Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz’in Güvenlik Sorunları”. (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/1882/-turkiye--kibris-ve-israil-ucgeninde-dogu-akdeniz-de-guvenlik-sorunlari/#.XP6cN1UzbiU>

ÇİLİNGİR, Atilla (2018). “Rumlar Doğu Akdeniz’de Ateşle Oynuyorlar”. (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

<http://www.atillacilingir.com/makale/rumlar-dogu-akdeniz-de-atesle-oyunyorlar-A1092>

DEDE, Orhan (2012). "İsrail'in Doğu Akdeniz'de Alternatif Politikaları". (Erişim Tarihi: 08.02.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/1105/-israil%E2%80%99in-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-alternatif-politikalari/#.XP3piogzaUk>

DEDE, Orhan (2012). "Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikaları". (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/1110/-rusya%E2%80%99nin-dogu-akdeniz-politikalari/#.XP3p2ogzaUk>

EKİNCİ, Mehmet Uğur (2018). "Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği". (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

<https://kriterdergi.com/dis-politika/dogu-akdenizdeki-enerji-jeopolitigi>

ERCÜMEN, Merve Aksoy (2016). "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti". (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html

ERDURMAZ, Serdar (2011). "Doğu Akdeniz'de Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Münhasır Ekonomik Bölge İlanı". (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

<http://turksam.org/dogu-akdeniz-de-gkry-nin-munhasir-ekonomik-bolge-ilani-petrol-aramalari-ve-turkiye>

ERTÜRK, Ahmet Cemal (2011). "Doğu Akdeniz'de MEB Paylaşımı; Güney Kıbrıs-İsrail Örneği". (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/1164/-dogu-akdeniz%E2%80%99de-meb-paylasimi--guney-kibris-israil-ornegi/#.XP3r74gzaUk>

"GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Doğalgaz ve Petrol Arama Faaliyetleri Hakkında" (2019). (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

http://www.mfa.gov.tr/no_-181_-5-agustos-2011_-gkry_nin-dogu-akdeniz_de-petrol-ve-dogalgaz-arama-faaliyetleri-hk_tr.mfa, Rapor No:181.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete (2018). "Doğu Akdeniz'de Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri". (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/8873/-dogu-akdeniz-de-gelismeler-ve-turkiye-ye-etkileri/#.XP3ucYgzaUk>

GÜLER, Gökhan (2018). "Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanı Meselesi". (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

<https://www.tespam.org/dogu-akdenizdeki-yetki-alani-meselesi/>

GÜLSEREN, Ali (2019). "Münhasır Ekonomik Bölge ve Doğu Akdeniz Sorunu". (Erişim Tarihi: 25.01.2019).

<https://www.akademikparadigma.com/munhasir-ekonomik-bolge-ve-dogu-akdeniz-sorunu/>

"Güncel Gelişmeler Işığında Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiğinde Yaşananları Anlamlandırmak" (2018). (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

<http://politikaakademisi.org/2018/03/16/guncel-gelismeler-isiginda-dogu-akdeniz-enerji-jeopolitiginde-yasananlari-anlamlandirmak/>

GÜNEŞ, Mehmet - Tayfun ARSLAN (2019). “Enerji Bakanlığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı”. (Erişim Tarihi: 05.03.2019).

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/468674>, s.1-29.

GÜNGÖR, Halil (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti KKTC ve GKRY İlişkileri”. (Erişim Tarihi: 11.04.2019).

https://www.academia.edu/11856570/%C3%87in_Halk_Cumhuriyetinin_KKTC_ve_GKRY_ile_%C4%B0li%C5%9Fkileri

KARAGÖL, Erdal Tanas – Büşra Zeynep ÖZDEMİR (2017). “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”. (Erişim Tarihi: 02.03.2019).

https://setav.org/assets/uploads/2017/09/DOGU_AKDENIZ.pdf, s.1-66.

KARAGÖL, Erdal Tanas (2014). “Doğu Akdeniz’de Enerji Satrancı”. (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

<https://www.setav.org/dogu-akdenizde-enerji-satrancı/>

KARAGÖL, Erdal Tanas (2017). “Doğu Akdeniz’de Enerji Kartı”. (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

<https://kriterdergi.com/ekonomi/dogu-akdenizde-enerji-karti>

KARBUZ, Sohbet (2018). “Doğu Akdeniz Jeopolitiğinde Doğalgaz’ın Dayanılmaz Ağırlığı”. (Erişim Tarihi: 13.01.2019).

<http://petroturk.com/makale/dogu-akdeniz-jeopolitiginde-dogal-gazin-dayanilmaz-agirliigi>

KAVAZ, İsmail (2018). “Küresel Enerji Oyununda Türkiye’nin Pozisyonu ve Doğu Akdeniz”. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

<https://dogruhaber.com.tr/haber/299535-kuresel-enerji-oyununda-turkiyenin-pozisyonu-ve-dogu-akdeniz/>

KAYMAL, Turgut, (2019). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu”. (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

<https://bahriyeenstitusu.org/2017/07/28/dogu-akdenizde-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi-sorunu/>

KEMAL, İsmail (2014). “Doğu Akdeniz ve Çin”. (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

<http://www.abhaber.com/dogu-akdeniz-ve-cin/>

KOÇAK, Konur Alp (2018). “Doğu Akdeniz’de Türkiye’ye Karşı Enerji İttifakı”. (Erişim Tarihi: 02.02.2019).

<https://www.tasav.org/index.php/dogu-akdeniz-de-turkiye-ye-karsi-enerji-ittifaki.html>

KURT, Veysel (2018). “Doğu Akdeniz’de Sular Isınırken”. (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

<https://www.setav.org/dogu-akdenizde-sular-isinirken/>

- MEVLÜTOĞLU, Mevlüt Arda (2019). "Doğu Akdeniz'in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi". (Erişim Tarihi: 02.03.2019).
<http://www.bilgesam.org/incele/1880/-dogu-akdeniz-in-yeni-enerji-jeopolitiginde-bolge-ulkeleri-deniz-guclerinin-yeri-ve-etkisi/#.XP6czVUzbIU>
- ÖĞÜTÇÜ, Mehmet (2019). "Kıbrıs'ta Sorunu Çözmek mi Doğu Akdeniz Gazına Pazar Olmak mı". (Erişim Tarihi: 25.01.2019).
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kibris-sorunu-cozmek-mi-dogu-akdeniz-gazina-pazar-olmak-mi>
- ÖZDEMİR, Çağatay (2018). "Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi". (Erişim Tarihi: 16.01.2019).
<https://www.setav.org/setadan-rusyanin-dogu-akdeniz-stratejisi-analizi/>
- ÖZGEN, Cenk (2019). "Doğu Akdeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliği". (Erişim Tarihi: 16.01.2019).
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/Pages_from_akdeniz_pdf_8486e1a1-bebd-4769-8836-f2852b31cc79.pdf
- PAMİR, Necdet (2018). "Kıbrıs ve Doğal Gaz Zenginlikleri; Mavi Vatanımızın Vazgeçilmez Parçasıdır". (Erişim Tarihi: 18.01.2019).
<http://ankaenstitusu.com/kibris-ve-dogal-zenginlikleri-mavi-vatanimizin-vazgecilmez-parcasidir/>
- PAMİR, Necdet (2018). "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Neden Önemli". (Erişim Tarihi: 22.02.2019).
<https://docplayer.biz.tr/48555735-Dogu-akdeniz-kibris-ve-dogal-gaz-promete-necdet-pamir.html>
- POLAT, Soner (2018). "Doğu Akdeniz'de MEB". (Erişim Tarihi: 13.02.2019).
<https://www.ulusal.com.tr/dogu-akdeniz-de-meb-makale,7473.html>
- SANDIKLI, Atilla (2016). "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Etkileri". (Erişim Tarihi: 07.03.2019).
http://www.bilgesam.org/incele/2/-dogu-akdeniz'de-enerji-kesifleri-ve-turkiye/#.XP6c_1UzbIU
- YALIM, Ümit (2018). "Doğu Akdeniz'de; Türk Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Derhal İlan Edilmelidir". (Erişim Tarihi: 16.02.2019).
<https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/dogu-akdeniz-de-turk-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolgesi-derhal-ilan-edilmelidir>
- YILDIRIM, Şafak Beren (2016). "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Politikası ve Münhasır Ekonomik Bölge Paylaşımı". *Bilgesam Analiz*. (Erişim Tarihi: 09.02.2019).
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-441-20160316461303.pdf>
- YORGANCIOĞLU, Çiğdem (2018). "Küresel Enerji Jeopolitiği Denklemine 2018 İlk Çeyrek Doğu Akdeniz Görünümü". (Erişim Tarihi: 21.02.2019).
<https://www.academia.edu/36238842/>